

Надія Кіш

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов ДВНЗ “УжНУ”
orcid.org/0000-0002-6950-988X
м.Ужгород, Україна
nadiia.kish@uzhnu.edu

Олександра Канюк

кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувачка кафедри іноземних мов ДВНЗ “УжНУ”
orcid.org/0000-0002-2396-2988
м.Ужгород, Україна
oleksandra.kanyuk@uzhnu.edu.ua

Самостійна робота як ефективна складова управління навчально-пізнавальною діяльністю у процесі навчання іноземній мові майбутніх фахівців

Анотація. У статті розглянуто самостійну роботу як одну з складових управління навчально-пізнавальною діяльністю майбутніх фахівців вищих навчальних закладів. Зазначено, що ефективність управління навчально-пізнавальною діяльністю студентів забезпечується організацією самостійної роботи. Відповідно вона передбачає розробку завдань, які відповідають певним вимогам, а саме: мають бути різноманітними за тематикою – охоплювати найрізноманітніші соціально-культурні аспекти та професійно-орієнтовані проблеми. Також забезпечувати реалізацію індивідуального підходу через урахування пізнавальних інтересів студентів. Наприклад, можливість працювати із різноплановими текстами: хтось віддає перевагу публіцистиці, інші науково-популярній тематиці, художній літературі. Визначено компоненти самостійної роботи: цільовий, змістовий, стимуляційно-мотиваційний, організаційно-діяльнісний, контрольнорегуляційний та оціночно-результативний. Розкрито особливості та сутність самостійної роботи. Розкриття сутності самостійної роботи через визначення її компонентів, а також досвід конструювання завдань для самостійної роботи студентів немовних спеціальностей у процесі вивчення ними іноземної мови дозволили сформулювати вимоги до розробки самостійних робіт. Урахування необхідності конструювання різнорівневих завдань для самостійної роботи передбачає обґрунтування структури завдань. Якраз вони спрямовані на діяльність репродуктивного, продуктивного, творчого і дослідницького рівнів. Таким чином, реалізація системи управління навчально-пізнавальною діяльністю студентів

забезпечується через організацію самостійної роботи студентів. Вища школа послідовно, але неминуче переходить від передачі інформації до управління навчально-пізнавальною діяльністю, формування в студентів навичок самостійної роботи. Згідно з Положенням про організацію навчального процесу у ВНЗ, самостійна робота студентів є основним засобом оволодіння навчальним матеріалом у вільний від обов'язкових навчальних занять час.

Ключові слова: іноземна мова, навчально-пізнавальна діяльність, самостійна робота, компоненти самостійної роботи, завдання для самостійної роботи, майбутні фахівці.

Abstract. The article considers independent work as one of the components of management of educational-cognitive activity of future specialists of higher educational establishments. It is noted that the implementation of the management system of educational-cognitive activities of students is provided through the organization of independent work of students. Accordingly, it involves the development of tasks meet certain requirements, namely: should be diverse in subject matter - cover a wide variety of socio-cultural aspects and professionally-oriented issues. Also should ensure the implementation of an individual approach by taking into account the cognitive interests of students. For example, the opportunity to work with a variety of texts: someone prefers journalism, others popular science topics, fiction. The components of independent work are determined: targeting, meaningful, stimulation-motivational, organizational-activity, control-regulatory and evaluation-effective. Features and essence of independent work are revealed. Disclosure of the essence of independent work through the definition of its components, as well as the experience of designing tasks for independent work of students of non-language specialties in the process of learning a foreign language allowed to formulate requirements for the development of independent work. Taking into account the need to construct multilevel tasks for independent work involves reasoning the structure of tasks. Exactly they are aimed at the activities of the reproductive, productive, creative and research levels. Thus, the implementation of the management system of educational-cognitive activities of students is ensured through the organization of independent work of students. Higher school consistently, but inevitably moves from the transfer of information to the management of educational-cognitive activities, the formation of students' skills of independent work. According to the Regulations on the organization of the educational process in higher educational establishments, independent work of students is the main means of mastering the educational material in free time from compulsory education.

Keywords: foreign language, educational-cognitive activity, independent work, components of independent work, tasks for independent work, future specialists.

Вступ. Ефективність управління навчально-пізнавальною діяльністю студентів забезпечується організацією самостійної роботи, що передбачає розробку завдань, які відповідають певним вимогам: мають бути різноманітними за тематикою – охоплювати найрізноманітніші соціально-культурні аспекти та професійно-орієнтовані проблеми; забезпечувати реалізацію індивідуального підходу через урахування пізнавальних інтересів студентів (наприклад, можливість працювати із різноплановими текстами: хтось віддає перевагу публіцистиці, інші науково-популярній тематиці, художній літературі).

Науковці завжди присвячували багато уваги вивченню різних аспектів, пов'язаних із самостійною роботою. У дослідженнях Л. С. З Виготського, І. Я. Лернера, Н. Ф. Тализіної, Л. В. Жарова, Р. Г. Лемберг та інших розглянуто поняття «самостійна робота», «самостійна пізнавальна діяльність», «самостійність». Питання та проблеми організації самостійної роботи багатогранно висвітлено в наукових роботах А. Алексюка, Ю. Бабанського, В. Бондаря, Є.Я.Голанта, Н.Г.Дайрі, В. Козакова, Б.П. Єсіпова, І. Лернера, О. Мороза, П. Підкасистого, В. Сластьоніна, Л. Спіріна, Л. Сущенко, М. Шкіля, О. Ярошенко, М. Дяченко та ін. В. Буряк, Б. Єсіпова, А. Івасишин, В. Луценко, П. Підкасистий, Н. Шишкіна досліджують сутність поняття самостійної роботи, принципи її організації, розглядають різні класифікації, вивчають методи, форми, засоби проведення самостійної роботи, розробляють методики планування та контролю самостійної роботи. Л. Клименко, В. Шпак та інші досліджують питання управління самостійною роботою студентів у позааудиторний час. Вивченням формування у студентів вміння планувати свою пізнавальну діяльність досліджували А. Лошак, О. Козак, М. Красницький. На необхідність модернізації самостійної роботи студентів вищих навчальних закладів з метою поліпшення їхньої професійної підготовки вказували педагоги-дослідники: В. Козаков, Б. Коротяєв, В. Паламарчук, О. Пехота, О. Савченко, А. Усова, Т. Шамова, І. Шапошнікова

Методологія та методи дослідження. Методологічною і теоретичною основою дослідження є теоретичні підходи, що сформувалися у вітчизняній і зарубіжній педагогіці і психології щодо питань освоєння іноземної мови: теорія єдності свідомості і діяльності, поетапного формування розумових дій (П.Я. Гальперін, П.І. Зінченко, О.М. Леонтьєв, С.Л. Рубінштейн, А.Н. Соколов, А.А. Смирнов, Б.М. Теплов та інші); теорія діяльності А.Н. Леонтьєва; теорія мислення й мови Л.С.Виготський; психологічна концепція розвитку мови Н.І. Жинкіна; концепція міжмовного зіставлення А.А. Залевської; положення про види діяльності та їх взаємозв'язку з розвитком особистості майбутніх фахівців (Б. Г. Ананьєв, П.Я. Гальперін, В.В. Давидов, Н.В. Кузьміна, С.Л. Рубінштейн, Г.П. Щедровицький та інші); методології та методи дослідження вищої професійної освіти (Б.С. Гершунський, В.І. Загвязинський, М.І. Махмутов, М. Н. Скаткін, В. А. Сластьонін та інші).

Для реалізації завдань використовувалися такі **методи**: *теоретичні* – аналіз філософських та психолого-педагогічних джерел з проблеми дослідження для систематизації та узагальнення наявних даних, визначення сутності основних понять, виявлення сучасного стану досліджуваної проблеми та можливостей її вирішення; педагогічне моделювання і проектування, можливості якого були спрямовані на розробку завдань для самостійної роботи.

Виклад основного матеріалу дослідження. За вимогами кредитно-модульної системи організації навчання посилена увага звернена на самостійну роботу студентів. Самостійна робота майбутніх фахівців входить у структуру кредитів, відведених на опанування змісту дисциплін, а також впливає на рейтинг успішності навчальних досягнень студентів. Оскільки актуальність питання про самостійну роботу обумовлюється зміною ролі та місця самостійної роботи у структурі навчально-пізнавальної діяльності, то увага педагогів-науковців звернена на пошуки шляхів удосконалення та системного оновлення самостійної роботи як одного із видів пізнавальної діяльності студентів [3].

Раніше виконання завдань самостійної роботи не було обов'язковим, тобто контроль за виконанням завдань, а також оцінювання правильності його виконання залишалось поза увагою викладача. Хіба що дуже допитливий і дисциплінований студент міг у формі індивідуального консультування поцікавитись правильністю міркувань при виконанні того чи іншого завдання. Тобто студент мав можливість уникнути систематичного виконання завдань самостійної роботи. Сьогодні виконання самостійної роботи – це складова рейтингу успішності, а значить виконання самостійної роботи дає можливість студенту підвищити власний рейтинг. Окрім того, якщо раніше виконання завдань самостійної роботи не обмежувалось рамками часу, то зараз термін виконання самостійної роботи – прописана процедура: перевірка засвоєння змісту модуля охоплює оцінювання результатів виконання самостійних робіт.

Самостійна робота студентів є однією із складових якісної іншомовної підготовки, тому при складанні професійно-орієнтованих текстів для читання, розроблених для майбутніх фахівців, нами враховувались окремі аспекти самостійної роботи [1]. Але організація продуктивної систематичної самостійної роботи студентів передбачає визначення критеріїв і форм контролю, підготовку методичних розробок з урахуванням сучасних вимог до організації самостійної роботи студента.

Під самостійною роботою педагоги-науковці розуміють пізнавальну діяльність, що виконується студентами самостійно, під тактовним керівництвом викладачів, а іноді, і за наперед заданою програмою або інструкцією, з урахуванням психологічних особливостей, особистісних інтересів і планів студентів. Все це здійснюється в рамках вимог навчальних програм. Самостійна робота студентів охоплює множину типів навчальних, виробничих і дослідницьких завдань, що виконуються студентами під

керівництвом викладача, і спрямована на засвоєння системи загальнонаукових, професійних і самоосвітніх знань, умінь і навичок, досвіду творчої діяльності та системи поведінки [2, с.17–28].

Психологами запропонована класифікація навчальних задач з орієнтацією на пізнавальну діяльність студентів різного рівня складності та різного ступеню самостійності. В класифікації враховано специфіку просування у навчальному циклі від репродуктивного до творчого рівня. Конструювання завдань різного рівня складності, що забезпечують перехід студентів у процесі засвоєння знань від простішого до складнішого рівня – важлива ланка організації самостійної роботи студентів, поступового переходу в цій роботі до пізнавальної рефлексії і саморегуляції [4].

Розглядаючи самостійну роботу як різновид навчально-пізнавальної діяльності студентів виокремлюємо такі її компоненти:

(1) *Цільовий компонент* самостійної роботи – передбачає визначення мети роботи (її призначення) у відповідності до цілей навчального модуля, конкретної теми в залежності від:

- а) мовленнєвих функцій, якими слід оволодіти;
- б) лінгвістичних компетенцій, які необхідно засвоїти (лексичних, граматичних, фонетичних);
- в) соціокультурних компетенцій; г) професійно-особистісних якостей, які підлягають формуванню і розвитку у процесі оволодіння іноземною мовою: комунікативності, ініціативності, самостійності, ініціативності, цілеспрямованості, дисциплінованості, креативності тощо.

(2) *Змістовий компонент* самостійної роботи – передбачає визначення системи знань, які повинні засвоїти студенти, практичних умінь і навичок, які слід виробити і якими необхідно оволодіти у процесі виконання самостійної роботи, а також опанування емоційно-ціннісного, особистісно-значимого досвіду творчої діяльності в залежності від цілей, призначення самостійної роботи.

(3) *Стимуляційно-мотиваційний компонент* самостійної роботи – передбачає постановку завдань, спрямованих на активізацію пізнавальної діяльності студентів. Матеріал для самостійної роботи добирається із урахуванням рівнів розвитку пізнавальних інтересів студентів, їх потреб, прагнень, професійно-орієнтованих запитів. Стимулювання успіху передбачає розробку завдань різнорівневої складності, проблемності. Варто також передбачити завдання, виконання яких для студентів має особистісну значимість. У зв'язку з цим, варто на початку провести короткотривале опитування з метою з'ясування кола професійно та особистісно значимих для студентів потреб.

(4) *Організаційно-діяльнісний аспект* самостійної роботи – передбачає врахування при розробці завдань можливість виконання таких дій, операцій, виконання яких забезпечуватиме формування мовленнєвої, лінгвістичної, соціокультурної, професійно-особистісної компетенцій. До них належать

читання, проговорювання, написання, складання, заучування напам'ять, порівняння, робота із словником, а також саморефлексія, аналіз професійно-орієнтованих задач, виконання за зразком та робота в нових, нетипових умовах, максимально наближених до вирішення професійно значимих проблем тощо.

Окрім того, організаційно-діяльнісний аспект передбачає проведення процедури нормування часу, відведеного на виконання самостійних робіт: кількість годин, які необхідно затратити на виконання роботи не сміє перевищувати кількості годин, відведених (передбачених) навчальними планами на виконання самостійних робіт.

(5) *Контрольно-регуляційний компонент* самостійної роботи – передбачає можливість для студента проаналізувати помилки, неточності, яких припустились у процесі роботи над завданнями. Окрім того, реалізація цього компоненту передбачає розробку доповнень до пропонованих завдань у вигляді пам'яток, вказівок, інструкцій, які варто враховувати при роботі над завданнями.

(6) *Оціночно-результативний компонент* передбачає реалізацію можливості проведення якісної та кількісної оцінки виконання завдань самостійної роботи, для чого необхідно розробити критеріально-рівневу систему оцінювання результатів та обґрунтувати процедуру отримання кількісних показників, які власне і є складовою рейтингових оцінок за параметром самостійна робота студента.

Виходячи із загальних цілей навчальної програми конкретного курсу (навчальної дисципліни), а також конкретних цілей кожного заняття курсу, викладач продумує навчальні задачі, які покликані формувати у студентів відповідні навчальні дії.

Розкриття сутності самостійної роботи через визначення її компонентів, а також досвід конструювання завдань для самостійної роботи студентів немовних спеціальностей у процесі вивчення ними іноземної мови дозволили сформулювати вимоги до розробки самостійних робіт. Пропоновані студентам завдання для самостійних робіт мають задовольняти наступним вимогам:

- відповідати цілям навчання і узгоджуватись із навчальними програмами та змістовими модулями дисципліни;
- бути різноманітними за тематикою: охоплювати найрізноманітніші соціально-культурні аспекти та професійно-орієнтовані проблеми;
- забезпечувати реалізацію індивідуального підходу шляхом врахування пізнавальних інтересів студентів (наприклад, можливість працювати із різноплановими текстами: хтось віддає перевагу публіцистиці, інші науково-популярній тематиці, ще хтось віддає перевагу художній літературі);
- забезпечувати проблемність у самостійній підготовці, але разом з тим, бути посильними для виконання у відведений (визначений) програмою термін;

- забезпечувати диференційований підхід за складністю завдань, що ґрунтується на врахуванні рівнів попередньої (довузівської, наприклад) підготовленості студентів до іншомовного мовлення, наприклад:
 - а) перший рівень: читання і переклад (розуміння тексту; відповіді на питання до тексту);
 - б) другий рівень: завдання першого рівня, а також складання розповіді на основі наведеного для прикладу тексту із використанням нових слів (які подаються), граматичних форм тощо;
 - в) третій рівень (просунутий): елементи другого, а також виконання дій на порівняння, аналіз, синтез, узагальнення, рефлексію.
- забезпечувати реалізацію особистісно-орієнтованого підходу, що ґрунтується на врахуванні індивідуальних відмінностей у можливостях оволодіння іноземною мовою та індивідуальним темпом просування у навчальному матеріалі;
- в разі необхідності, доповнюватись інструктивно-методичними вказівками щодо виконання завдань;
- супроводжуватись інформацією про критерії оцінювання виконання різнорівневих завдань тощо.

Врахування необхідності конструювання різнорівневих завдань для самостійної роботи передбачає обґрунтування структури завдань, спрямованих на діяльність репродуктивного, продуктивного, творчого і дослідницького рівнів.

Структура завдань репродуктивного рівня має вигляд:

- 1) прочитати текст (наводиться текст);
- 2) зробити його переклад;
- 3) дати відповідь на питання до тексту.

Структура завдань продуктивного рівня має вигляд:

- 1) прочитати текст (наводиться текст);
- 2) зробити його переклад;
- 3) дати відповідь на питання до тексту;
- 4) скласти розповідь-продовження (або порівняння) з використанням наведених слів, словосполучень, граматичних форм;
- 5) виконати завдання на засвоєння мовленнєвих зразків у різноманітних комунікативних ситуаціях (наприклад, поставте у теперішньому, майбутньому і минулому часі наступні речення (словосполучення).

Структура завдань творчого рівня має вигляд:

- 1) прочитати текст;
- 2) поставити питання до тексту;
- 3) доповнити текст інформацією з використанням наведених слів, словосполучень;
- 4) підібрати до наведених слів антоніми (або синоніми);
- 5) підготувати окремі комунікативні зразки для проведення дискусії (або повідомлення, наукового звіту).

Завдання дослідницького рівня не мають типової структури. Це пошукові завдання, які подаються у реферативній формі, або у вигляді наукового звіту, анотованого звіту і виконуються студентами, які вільно володіють іноземною мовою.

Висновки з дослідження. Таким чином, реалізація системи управління навчально-пізнавальною діяльністю студентів забезпечується через організацію самостійної роботи студентів. Вища школа послідовно, але неминуче переходить від передачі інформації до управління навчально-пізнавальною діяльністю, формування в студентів навичок самостійної роботи. Згідно з Положенням про організацію навчального процесу у ВНЗ, самостійна робота студентів є основним засобом оволодіння навчальним матеріалом у вільний від обов'язкових навчальних занять час.

ЛІТЕРАТУРА

1. Біров І.Й., Канюк О.Л., Кіш Н.В. Німецька мова для інженерів : навчальний посібник. Ужгород : ПП Данило, 2007. 171 с.
2. Гарунов М.Г., Пидкасистый П.И. Сущность, содержание и методы исследования самостоятельной работы студентов. *Методология и методы исследования проблем педагогики высшей школы*. Тюмень, 1980. Вип. 73. С.17–28.
3. Кіш Н.В. Педагогічні умови формування культури іншомовного професійного спілкування майбутніх інженерів : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Тернопільський нац. пед. ун-т ім.В.Гнатюка. Тернопіль, 2015. 20 с.
4. Ляудис, В. Я. Методика преподавания психологии : учеб. пособие. СПб: Питер, 2007. 192 с.